

1. óra: Bevezetés a nyelvészetbe

1. óra: Bevezetés és ismétlés: a nyelvészet területei és módszertana. A sémi nyelvek. A héber nyelv korszakai, és a héber nyelvtörténet forrásai (írott, szóbeli, összehasonlító, univerzális jelenségek).

További javasolt irodalom:

Nádasdy Ádám. 'A nyelvészet területei'. In: Kiefer Ferenc (szerk.): *Magyar Nyelv*. Akadémiai: Budapest. 2006.
Walter R. Bodine (ed.). *Linguistics and Biblical Hebrew*. Eisenbrauns: Winona Lake. 1992.
E. Y. Kutscher. *A History of the Hebrew Language*. 1982 [51.3.Kut.1.]
W. Chomsky. *Hebrew - The Eternal Language*. JPSA, 1957 [51.3.Cho.1.]

1. A nyelvészet tárgya: az emberi nyelv, ahogy azt az egyén / közösség használta / használja.

Ami nem a nyelvészet tárgya:

- a., Írásrendszerek, betűk alakjai, helyesírás.
- b., Nyelvhelyesség (preskriptív [előíró] nyelvészet vs. deskriptív [leíró] nyelvészet)

A nyelvészet, mint tudomány: összefüggések, szabályszerűségek keresése, magyarázatok (okozati viszonyok) megvitatása. *Modell-alkotás:* megfigyelés → modell → tesztelés → modell korroborálása (megegyezése), módosítása vagy elvetése.

Mi a nyelv? Miért foglalkozunk szisztematikus módon a nyelvvel?

1. Irodalmi (szent) szövegek megértésének eszköze: középkori nyelvészet (héber esetén pl.: Menahem ben Szaruq, David Kimchi), modern filológia.
2. Nyelv, mint az emberi gondolkodásmód kifejezése: nyelvfilozófia (ókori görögök óta)
3. Nyelv története, mint a beszélőinek a története. Nyelvek rokonsága, mint az azokat beszélő népek rokonsága (nem igaz!) (19. századi történeti nyelvészet).
4. Nyelv, mint társadalmi „közmegegyezésen” alapuló, önkényes jelrendszer (Saussure, strukturalizmus – 20. század első fele)
5. Nyelv, mint biológiai jelenség (az evolúció során létrejött agyi struktúrák terméke) (Chomsky, kognitív fordulat, generatív nyelvészet és a legtöbb mai elmélet)

2. A nyelvészeti vizsgálat és a nyelvészeti magyarázat dimenziói

1. Idő: történeti nyelvészet. Diakrón (időbeli változás) vs. szinkrón (adott állapot)
2. Tér: dialektusok, szomszédos nyelvek.
3. Társadalmi csoportok: szociolektusok; kommunikációs helyzetek: regiszterek.
4. A nyelv szintjei: hang, szótag, szó, frázis, mondat, szöveg.
5. Elméleti keretek: leíró nyelvészet, strukturalizmus, generatív nyelvészeti iskolák.

3. A nyelvészet területei és határterületei (*)

- Fonetika (*): beszédhangok biológiai (produkció, percepció) és fizikai (akusztikai) jellemzői
- Fonológia: hangok rendszere (fonémák), hangok rendszerszerű váltakozásai
- Morfológia: szóalaktan
- Szintaxis: frázis- és mondattan
- Szemantika: jelentéstan
- Lexikon: szókincs
- Pragmatika (*): a nyelv használata, a közlési helyzet szerepe; diskurzus-elemzés
- Szociolingvisztika (*), dialektológia
- Pszicholingvisztika, neurolingvisztika
- Számítógépes nyelvészet, nyelv- és beszédtechnológia
- Történeti nyelvészet, komparatívisztika (összehasonlító nyelvészet), nyelvtipológia

4. A történeti nyelvészet módszerei:

- Régi írott források, ha vannak.
- Összehasonlító nyelvészeti rekonstrukció (ha vannak rokon nyelvek), belső rekonstrukció (a nyelven belüli változások történeti magyarázata).
- Hangváltozások szabályszerűségei: pl. nem történik kondicionátlan hanghasadás.
- Rendszeres hangmegfelelések két nyelv között (mi a véletlen egyezés valószínűsége?)
- Külső behatás (pl. kölcsönzés) vagy belső fejlődés? Több hatás együttes eredménye?
- Nyelvtipológia: valószínű vagy valószínűtlen az adott változás?
- Családfa-modell: közös ősnyelvből fejlődött ki a két nyelvi jelenség.
- Hullám-modell: centrumból terjedő újítás, perifériákat nem mindig éri el; areális jelenségek (esetleg nem rokon nyelvek között is).

5. A héber nyelv helye a sémi nyelvek között, a héber nyelvtörténet korszakai

Afro-ázsiai → sémi → nyugati sémi → északnyugati sémi → kánaáni nyelvek

1. Bibliai héber: BH (PCBH, CBH, feliratok, LBH)
2. QH, rabbinikus héber (RH)
3. Középkori H
4. Modern H, IH

6. A héber nyelvtörténet forrásai

Biblia: ezer év nyelvi változásai a hagyományozás homogenizáló hatása alatt:

- Biblián kívüli feliratok (nem bibliai szöveg)
- Septuaginta; Aquila, Symmachus, Theodotion,... (görögül: előny, hátrány), latin, szír...
- Qumrán
- Tiberiási, palesztinai és babilóniai maszora
- Kiejtés: középkori hagyományok (askenázi, szefárd, jemeni, samaritánus, teológus,...)
- Többi sémi nyelv; nem sémi nyelvek.
- Különböző szövegtípusok, különböző megbízhatóságú hagyományozás: kritikus szemlélet.
- Általános nyelvészeti ismeretek: milyen jelenség fordulhat elő a világ nyelveiben.

Állandó kérdések a félév során:

1. Többi sémi nyelv és BH összevetése: mi lehetett a proto-sémi és a proto-héber?
2. Proto-héber → BH → RH → Középkori H → modern izraeli héber
3. Külső behatások szerepe + belső fejlődés a nyelv sajátosságaiból adódóan
4. Társadalmi dimenzió: ki és hogyan használta a nyelvet, hogyan hat ez vissza a nyelvre?

Even-Sosan szótár: semmi = BH ; * = RH ; ∴ = MedH ; ° = ModH

7. Helyesírás, hagyományos nyelvtan vs. nyelvészet:

1. A 'kara' hangalak múlt idő Sg. 3 masc. sok igét takarhat. Mi az igék mögöttes alakja?

<i>Jelen E/hímnem</i>	<i>múlt Sg. 1</i>	<i>jövő Sg. 3 masc</i>	<i>főnévi igenév</i>	
1. <i>kore</i>	<i>karati</i>	<i>yikra</i>	<i>likro</i>	'olvas, hív, nevez'
2. <i>kore</i>	^(?) <i>kariti</i>	<i>yikre</i>	<i>likrot</i>	'történik'
3. <i>korea</i>	<i>karati</i>	<i>yikra</i>	<i>likroa</i>	'tép, szakít'
4. <i>kore</i>	<i>kariti</i>	<i>yixre</i>	<i>lixrot</i>	'ás, bányászik'
5. <i>korea</i>	<i>karati</i>	<i>yixra</i>	<i>lixroa</i>	'térdel'

2. Mi a gyöke a *katav* szónak? Azaz: találunk-e érvet arra, hogy a 3. gyökmássalhangzó [b]?

3. Mi a gyöke az alábbi paradigmának?

bana, banu, banta, baniti, baninu, bone, bona, yivne, livnot, banuy, bniya